

Fazekas Tamás

A Másik terápiaja Egy interkulturális pszichoterápia filozófiai alapjai

Bevezetés

A Másik lényegiként kísér minket. Sok erő kell ugyanakkor ahhoz, hogy a *szenvedő* Másikat kísérjük, és törődésünkkel segítsük. És annál nehezebbé válik, minél inkább az Akárki birodalmában lakik a Másik, és annál inkább másnak tűnik ez a másik Akárki. Ebből kiindulva a Másik másságáról folytatott diskurzus célja, hogy az eltérőség széles skáláját feltárhassuk.

Kezdeképp a Másik nyelvtanára lesz szükségünk, mely szerint a lényegénél fogva Mást meg kell különböztetnünk más embertársainktól, illetve másoktól mint embertársaink alkotta csoporttól. Miért és milyen mértékben különbözik a Másik? A mindennapi életben a Másik mindig egy adott másikként mutatkozik meg. Miben áll az emberi lény világhoz való megkülönböztető viszonyának jelentősége, és mi az, ami ebben a különbségben autentikusan megmutatkozik? Mielőtt a Másikként-való-lét lét-módját megközelítenénk, egyértelműen el kell határolnunk egymástól a különbözőség és a másság fogalmát.

Csak a Másik nyelvtanának megértése után tisztul ki az általánosan használt terminusok jelentése, ami egyébként sokszor manipulatív módon torzul. Csak ezt követően, második lépésként tudunk az Idegenként-való-létre mint a Másikként-való-lét kitűnő módjára összpontosítani, mely a hierarchikusan értelmezett együtteségből, a korlátozó irányító struktúrákból ered. A korlátozás eszköze a különbségek tipizáló megközelítése, a világgal való kapcsolat *sztereotipizálása*, amit a mindennapokban előítéletnek hívunk. A tipizálás, idegengyűlölet és dominancia jelensége a kultúra más-más módon meghatározott felépítésének velejárója. Kritikusan vizsgálva a kultúra fogalma problematikusnak tűnik; inkább szűkíti, mintsem tágítja az ember lehetőségeit, sokkal inkább népszerűsíti, mint kerüli az egyenlőtlenség domináns feltételeit, az emberi lényeket pedig inkább elkülöníti, ahelyett, hogy egyesítené.

A zárt és elszigetelt kultúrák elvárása valójában már jóval bármiféle globalizáció előtt is lehetetlen elgondolás volt, csakúgy, mint az önmagukba zárt alanyként létező, egymástól elszigetelt emberi lényekről alkotott elképzelések. Az embertársakhoz fűződő kapcsolatunk nem interszjektív, mert akkor két kapszula közötti harmadikként kellene rá gondolnunk, mely legjobb esetben is éppen csak megérinti a másik kettőt. Ha viszont kritikusan vizsgáljuk az interszjektivitás fogalmát, mivel az az emberi lét szempontjából elkülönítő jelentésű, akkor az interkulturalitás fogalma több mint megkérdőjelezhetőnek bizonyul. Nem segít az sem, ha a *metakulturális* fogalmát vesszük elő, mivel nem tudunk a Dasein (jelenalólét) fölé vagy mögé állni, és a kívülállóként, azaz, kultúra nélkül figyelni meg a kultúrákat. A *szinkulturális* fogalma a szintézis gondolatát sugallja, mely érvénytelenít minden egyes kultúrát, és tagadja a mindennapi életben előforduló valódi különbségeket. Két ember találkozása *transzkulturális* sem lehet, míg a transzcendentális ego létét nem követeljük meg. A jelenalólétnek megfelelő kultúrakritikát követően nyilvánvalóan nem marad más, mint a kultúra meghatározásának dekonstrukciója az összes hozzá kapcsolódó referenciaterminussal együtt, hogy ezután elvégezhessük az interkulturalitás meghatározásának fenomenológiai rekonstrukcióját.

Mielőtt párbeszédbe bonyolódnánk az interkulturalis pszichoterápia lehetőségéről, tisztázni kell az *interkulturalitás* meghatározásának kérdését. Elsőként meg kell kérdeznünk önmagunktól: ki a Másik, és mi jellemző erre a Másikra, enélkül a közelébe sem kerülhetünk annak, hogy egy másik kultúra másságát megértsük. Feltételezhető, hogy a mindennapi életben, az emberek közötti kapcsolatokban konfliktushoz vezet az interkulturalitás, ha a különbözőség jelensége fogalmilag eltorzul, vagy a kultúra fogalmának konstrukcióját nem akként ismerik fel. Ilyenkor lehet a Másik egzotikus, romantikus vagy akár patológikus – pusztán azért, mert különbözik. Az egyes kultúrákat összekötő hidak építéskor nem szabad figyelmen kívül hagyni a Másik modern gyarmatosításának veszélyét, az e hídon átszállított, feltételezetten kultúraspecifikus értékek és világnézetek segítségével.

A kultúra minden egyes fogalma kultúraspecifikus jelenségekre, nem pedig univerzálékra támaszkodik. Az interkulturalis pszichoterápia azonban a Másikat az ő saját világában keresi fel. Bármilyen interkulturalis terápia megkezdése előtt még itt fel kell mérnünk a tervezett beavatkozás jelentőségét és a benne rejlő veszélyeket is, köztük a kliens adott terápiás iskola általi pszichológiai gyarmatosítását, mellyel a világról és az emberi létről egy bizonyos kép közvetíthető, illetve az idegen pszichodinamika esetlegesen a terapeuta saját kultúrájának egészség-meghatározásához igazítható.

Először tisztázni kell a kultúrával, az egészséggel, valamint a szociális-gazdasági keretekkel kapcsolatos valamennyi specifikus fogalmat, hogy a terápia céljában megegyezhessünk; csak ezáltal érhető el az a feltétel, ami az interkulturalis terápia

lehetőségét megteremti. A terapeuta fokozatosan mintegy koordinátorrá válik, aki információkat gyűjt az idegen kultúráról és nyelvről, valamint a kliens környezetében jellemző, kapcsolódó helyi terápiás hagyományokról. A terapeuta higgadtsága és nyitottsága előfeltétel ahhoz, hogy dogmák nélkül, a földrajzi helytől függetlenül belépjen a szenvedő embertárs egzisztenciálisan különbözőként-való-létébe. Ekkor talán – minden korlátozásával együtt – feltárulhat előttünk az interkulturalitás, hogy saját kultúránkat a kapcsolat új módjával, a higgadt interkulturalitással gazdagíthassa.

A Másik nyelvtana

A mindennapi életben a megértés nem mindig adódik egyszerűen. Sok ember nem érti világát, nem érti lelkiismerete hívását, hogy Önmagává legyen, és még kevésbé érti a Másik igényét és megszólítását. Nincs embertárs, akinek ne lennének igényei. Mindennapi életünkben mégis sokszor szóhoz sem jutunk, amikor felismerjük, mennyire különböző a Másik, ha kitűnik az Akárki névtelen általánosságából, és felismerjük lényegi másságát. A Másik igényének megvan a maga nyelvtana.

Mátság

A világban-benne-lét az anyaméhben kezdődik. Itt tárul fel minden emberi lény első emberközi kapcsolata; az édesanyához fűződő olyan kapcsolat ez, mely nemcsak az első érzéki észleléssel kezdődik, de az egzisztenciális Együtt-lét megélése is. A saját pulzus, a mozdulatok, a bőr első észlelése maga az ontikus megtestesülés. Amint az emberi lény legelőször érzékeli anyja pulzusát, hőmérsékletét, mozdulatait, vagy a magzatburkon át hallja egy másik emberi lény hangját, az *Akárki* igényének való megfelelés hangja szólal meg benne. Mint ahogy az autentikus Önmaga-lét, úgy a nem autentikus Akárki-lét is az anyaméhben kezdődik.

Az emberi lény másokkal együtt tárja fel a világot. Többféleképp értelmezhető ez a mondat: először is, az egyén soha nem egyedül tárja fel a világot, hanem – a Világban-benne-lét kezdete óta – más emberi lényekkel együtt. Ez nem csak az anya és a még meg nem született gyermek közötti de facto elválaszthatatlanságra utal, de annak valós alapjára is, miért tartozik egybe az emberi lény és a Lét mint olyan. Másodszor, a „másokkal tárja fel”, nemcsak másokra, hanem a világra is utal: az emberi lény a világot tárja fel másokkal. Embertársaim alkotják világom; nyitottságom saját terébe egyformán engedem be a természet és más személyek jelenlétét; világom egyben a mi világonk, mindannyiunk számára. Harmadszor, az emberi lény más emberi lények mint közvetítők segítségével tárja fel világát. Az emberi lény másokkal tárja fel világát. Mások nemcsak saját világukat tükrözik, hanem az én világomat is. Valójában rajtuk

keresztül tudatosan bennem lehetőségeim skálája. Végül pedig mindig feltárom mások egy részét is, mivel felismerésem mindig kereszteződik másokéval. Rajtam keresztül a másik is tudatára ébred létlehetősége horizontjának, így én is részt veszek abban, hogy a Másik világa önmaga *számára* feltáruljon. Az emberi lény ugyanakkor nemcsak közvetítő törődésével tárja fel a világot másoknak, hanem azzal is, hogy hagyja, elfogadja a másikat olyannak, amilyen. A *számára* szó úgy értendő, mint *számára* jelentést teremtve. A Másokért-való-léten saját világomat értem.

Különbözőként-való-lét

A Másiknak igényei vannak, amelyekkel megszólít. Úgy találjuk, a Másik nem valami máshoz hasonlítható különböző, nem kategóriaként értendő, hanem a Másik *ténylegesen* valami különböző. A Másik eltérőségére kérdés nem helyes, ha a másságot tulajdonságként látjuk. És mivel az emberi lény kezdettől fogva a létre válaszol, a Másik megértésének lehetőségére irányuló kérdés tisztán transzcendens értéket hordoz, mintha az abszolút megértést másokról alkotott véleményünk mögött tennénk fel. Az ilyen abszolút megértés vagy abszolút empátia nem egyeztethető össze az emberi lény létezésével mint Világban-benne-léttel. Nem mintha az emberi lény nem lehetne létezésén vagy saját világán kívül – a fogalmat itt nem földrajzi jelentésében értjük –, sokkal inkább arról van szó, hogy hallgatóként mindig megértő egyén vagyok, amennyiben hagyom, hogy a Másik önmagát-megmutató jelenség legyen.

Ugyanakkor más módon találkozunk embertársként egy olyan entitással, akit saját egzisztenciális Különbözőként-való-léte jellemez. Egzisztenciális értelemben a Másik léte ugyanazon alapon nyugszik. Mint már említettem, ez a Különbözőként-való-lét nem pusztán külsősen alapuló; a Másikat nem csak érzékszerveimen keresztül érzem, mint másik fizikai testet, nem is úgy találkozom vele, mint az egómmal nem-egóként kívülről szembesülő valakivel. A másikkal mint lényegileg és valószerűen azonos létezéssel találkozom. Ez a közelség nem a születéssel vagy szoptatással kezdődik, hanem már az anyaméhben; létezésem kezdetétől fogva bennem van a Másik mint együtt-lét, miközben mindnyájan ugyanazon környezeten osztozunk: a minket körülvevő világon. És a világba-belevettség sem a születéssel kezdődik.

A Másik

Most fordítsuk figyelmünket a konkrét Másik felé az egzisztenciális Együtt-létben és az embertárssal való mindennapi találkozásokban. Az Együtt-lét már eleve Egymással-létként értendő, vagy még pontosabban Valaki-mással-való-létként, illetve a-Másikkal-való-létként. Én azonban nem egyszerűen egy másik személy vagyok – hacsak nem

vagyok az Akárki létmódjában –, hanem már mindig a megtestesülő Másik vagyok így létemben, létlehetőségeim megvalósítása közben. Így a Másikkal vagyok, pontosan úgy, mint az engem megszólító társ-személy. A-Másikkal-való-létünknek nincs egyes száma; az embertárs-lény mindig a-Másikkal-való-létre alapozza egyedi kapcsolatát velem; a *Másikkal* szó rajján keresztül a-Másikunkkal-való-létre utalva. Mindannyiunk egyben a Másik is; mindannyiunk egyidejűleg megszólított és megszólító.

Az emberi lény önmagának tartozik azzal, hogy megfeleljen ennek a kettős igénynek Léte módjával, ne csak a közvélemény normáinak. Az „Ön”-maga, mint „Akárki-önmaga” hajlamos kezdetben megkülönböztetni, majd saját szabályai szerint egységbe hozni a Másikat. Az *Akárki* konstrukcióinak kézzelfogható és nem túl nagy igényeket támasztó határokra és struktúrákra van szükségük, hogy Akárki megérthesse őket. Ezen a ponton a Másikból idegen lesz. Az emberi lények mindig mint Másikat értik önmagukat, nem mint önmaguktól elidegenített Önmaga-létet, hanem mint a-Másikkal-együtt-létet. Az emberi lény *nem* értheti meg a Másikat, mivel *ő maga* már a Másik.

A létlehetőség ontikus megvalósítása során eleinte rejtett marad a Másik lényegszerű megértése. Mindennapi kapcsolatainkban – pragmatikus, szervezeti vagy strukturális okoknál fogva – néha *Akárki-önmagunk* vagyunk, és egyáltalán nem értjük a Másikat. Az *Akárki* rituáléi és szabályai túlzott erővel és túl hangosan nyomnak le bennünket; a Másik használati tárgyá válhat; a Másikat csak akkor értjük többé-kevésbé, ha ugyanazon rituáléknak hódol. Ugyanakkor minél autentikusabb elgondolásunk van arról, ahogyan a mindennapi életben a Másikhoz kapcsolódni szeretnénk, annál erősebb hatással lesz a Másik a mi hangoltságunkra; minél inkább megegyezünk a másikkal, annál jobban törődünk a Másikkal és gondoskodunk róla. Ekkor értjük meg, hogy a Másikkal-való-lét a Másikért-való-lét. Azonban ha kapcsolatunk a másikkal törődésre hangolt, akkor törődünk a Másik Olyanként-való-létével, Különbözőként-való-létével. A megkülönböztető világ-viszonnal ellentétben a gondoskodásra hangolt emberi lény számára a Másik adott Különbözőként-való-létében létezik, nem individualitása feloldásán keresztül, hanem kiemelkedve (ek-sistere), kiállva világunk Másik általi megvilágításában (tisztásban). Az emberi lény csak a Másikkal létezik. Bármely erőfeszítés a Másik lehetséges racionális megértésére az *Akárki* kiáltása a Különbözőként-való-lét elsöpréséért. A Másik valójában mindig kívül van az *Akárkin*, aki mindig egységesítő módon próbálja magába olvasztani a Másikat. A megértés szükséglete így a Másik kisajátításának kísérletévé válik, tehát eleinte fenyegető saját létezésünkre nézve. Csak létezésünk szűkítésével vagyunk képesek a Másik kiállítását, azaz egzisztenciáját elrejtteni. Minél jobban szeretné valaki megérteni a Másikat, annál kevésbé fogja érteni a Másik Különbözőként-való-létét, annál kevésbé fogja érteni *saját* Különbözőként-való-létét.

A női Másik

A Másikról szóló jelen tanulmány eddig lét-módjában vizsgálta a Másikat, most pedig szeretnénk a női Másikat és a férfi Másikat egymástól elkülöníteni. Láthattuk, hogy az egyén neme – testisége részeként – nem jelent autentikus Másért-létet, de utat nyit az Egymással-lét megértésének nő és férfi között, mely a mindennapi kapcsolatok legradikálisabb különbsége. Ha a Másikat eleinte a Másik mint kiindulópont jelentésben gondoltuk el, most rá kell térnünk a Másért-való-(női-)lét, pontosabban *a-Másikért-való-(női-)lét* fogalmának átgondolására.

A testiség egzisztenciálisan meghatározza létlehetőségeink megvalósítását és világhoz való hangoltságát. A nem (a férfi- vagy nőneműség) az emberi lény világba belevettségének része, csakúgy, mint környezete vagy az *Akárki*. Megadatik számunkra – többek között –, hogy nők vagy férfiak legyünk, és a Dasein arra szólít fel minket, hogy fogadjuk el ezt az adományt éppúgy, mint összes többi létlehetőségeinket. E lehetőség nyílt megvalósítása korlátozódhat, ha az *Akárki* megkülönböztető konstrukciók célpontjává válik, melyek véletlenszerű jellemzőkkel ruházzák fel az azonosságot és a másságot. A fizikai formára, bizonyos viselkedési vagy gondolkodási módokra korlátozott élő test külső jegyei pontosan meghatározott csoportoknak tulajdonítottak, mégpedig valaki sajátjának és a másik *Akárki*jének. A csoportba való felvétel alapján bizonyos rituálék jelezhetők előre, hogy a saját csoport legitimitása fennmaradjon és állandósulhasson. Az *Ön*-maga mint *Akárki*-önmaga számára fontos, hogy az emberi lényt a Különbözőként-való-lét állítólagos terhétől, és ugyanakkor autentikus voltától is megszabadítsa. Az egyén azonban csak akkor jár sikerrel, ha megtagadja mind a másságot, mind az autentikusságot, miután eltúlozta mindkettőt, hogy a csoport és a külvilág felé igazolja speciális rituáléit. Számptalan jellemző miatt látszódnak különbözőnek más emberi lények; ezek a jellemzők földrajzi helytől és történelmi korszaktól függően is változóak, de a bőrszín mellett mindig is a nem volt a legállandóbb feltétel az emberek másságának meghatározásában. Az osztályozás után az *Akárki* létrehozza a férfi és a nő specifikus példaképét, ezután legitimálja mindazokat az uralkodó struktúrákat, amelyeknek magunkat alávetjük, mert látszólag megszabadítanak terheinktől. Először is a Dasein azt érti meg legjobban, hogyan legyen autentikus, mivel eleve autentikus már. A saját *Önmaga*-lét és a Különbözőként-való-lét nem teher, hanem létlehetőség. *A-Másikért-való-lét* lényegileg akkor jelent *a-Másikért-való-létet* (női), ha az embertárs nemét nem megkülönböztető-tipizáló módon közelítjük meg, hanem a világ egy másik testiség általi megnyilvánulásaként, azaz minden esetben autentikus testiségként, mely nőként vagy férfiként jellemez.

A Mások

A Dasein kezdettől mint Önmaga-lét létezik. Az autentikus Önmaga-lét nem valamikor kisgyermekkor után kezdődik, mint ahogyan azt a feltételezhetően magatehetetlen újszülöttet vagy magzatot elképzelve feltételezhetnénk. Az emberi lény a Dasein kezdetétől fogva szabad, nyitott és befogadó lény, bár érzékszervei még valószínűleg nem működnek úgy, mint a népesség egy bizonyos standard része esetében. Ugyanakkor természetesen a Másikért-való-lét is az anyaméhben kezdődik, az emberközi kapcsolatok az anyaméhben kezdődnek, és jellemző módon az *Akárki* lét-módjába hanyatlás – az egyén létlehetőségének részeként – szintén in utero történik. Az emberi lény a Dasein kezdetétől fogva észlel konkrét másokat; csak amikor maga az emberi lény, mint *Akárki* tárja fel a világot, válnak mások rejtélyes általánossággá. A mások ily módon a saját csoporton kívül álló csoport lesznek, amely a különbözőség címkéjéért küzd. A saját csoport mint *Akárki* a különbözőséggel áll szemben; a *Másokért-való-lét* *Mások-ellen-való-lét*be fordul, vagy még pontosabban megfogalmazva: *Másokkal-szembeni-lét*be. A saját *Akárki szembehelyezkedik*, verbális értelemben véve. A szembe-helyezkedő *Akárki* világban-benne-léte a találkozástól megfosztott szembenállás.

Az emberi lény valójában mindig is együtt-létként létezett; a Másik nyelvtana az *Egymással-való-lét*ből indult az *Egymásért-való-lét*en át az egzisztenciális *Másokért-való-lét* felé.

Az emberi lény nyílt-létének módjaként az emberek közötti, másokhoz fűződő kapcsolat mindig valamihez hangolt. Higgadt módban az emberi lény hagyja másoknak, hogy másságukban legyenek jelen, de csak ha ez az ő számára is megengedett. Nyugalomban a *valami* hagy, a mindennapi kapcsolatokban a *valakik*, azaz mások hagynak. Kezdetben minket hagynak mások, mielőtt képesek lennénk mi is nyugodtan hagyni másokat azoknak, akik. Ha viszont az igény és megfelelés egyidejűségén elgondolkodunk, az emberi lény ténylegesen olyan lény, aki higgadtságban *hagyott* és *hagyó*.

Mások nélkül nincs higgadtság. Másrésztől az emberi lény nem lehetőségei szerint lehet *Másokért-való*, hanem legtöbbször az *Akárkire* bízva, hogy a másokkal való találkozással szembehelyezkedjen.

A különbözőképp hangolt Másik

Ha higgadtan nem felelünk meg a Másiknak, a Másik különböző létként alakul. A *Másikként-való-lét* másságba fordul, amelyet sajátságunk ellenpontjaként látunk. A másik valami idegenné válik, az idegenség pedig tulajdonsággá, mely által a Másik valami tárggyá képes válni. A másféleséggel való találkozásban a világ-viszony minden eset-

ben negatív vagy pozitív módon hangolt, az *Akárki* által adott esélytől függően. Amint a Különbözőként-való-lét a higgadtságtól eltérő bármely más módon hangolt, véget ér a Dasein autentikus megvalósulása, és elkezdődik az *Akárki*-lét anonimitásra törekvéssel, céltalan beszéddel, pletykával és előítéllettel. Mutassunk rá még egyszer ezen egzisztenciálé fontosságára: a terepkutató például kifejezetten idegen tételeket keres, hogy másságukban megérthesse és dokumentálhassa azokat. A kutatónak ugyanakkor bizonyos szabályokat be kell tartania, hogy az idegent megvédje, hiszem maga a kutató is idegenként van jelen. Óvatosan kell tehát kezelni a terepen tartózkodó idegent. Az idegen mindig tárgyiasul, függetlenül attól, hogy élettelen, növény, állat vagy emberi lény. És az idegennel való találkozásom hangoltsága mindig nem-autentikusan pozitív vagy negatív.

Ha már a kutató pozitív kíváncsiságát megemlítettük, ki kell térnünk a rasszista negatív gyűlöletére is. Ismételten kimutattuk az *Akárki* hajlamát, hogy más emberi lényeket külső jellemzőik alapján osztályozzon, hogy így azok könnyebben tagadhatók legyenek másságukban és beolvashatók legyenek saját különlegességükbe. Többször utaltunk ugyanakkor az emberi lény szabadságára is abban, hogy nyitottabb legyen az autentikus Önmagként-való-létre az *Akárki*-léten belül. Az a személy, akinek létbeteljesülése a Másik tagadására korlátozódik, sok mindentől megfosztja magát, és világa egyre inkább beszűkül. A beteges rasszizmus a létlehetőség megvalósításának megfosztó formája, melyben a-Másikért-való-lét és önmaga Másikként-való-léte rejtett marad. A narcisztikus páciens ugyanakkor szenved saját idegenségétől, amelyet le szeretne küzdeni. Az idegenség különlegességében tárgyként kizáródik; az önmaga az önmagába szerelmes viszonyulás tárgya lesz. A mindennapi életben ezeket a személyeket betegesen hangoltnak találjuk.

A Másik iránti kapcsolat

A viszonyulás mindennapi módjai mindenkor a saját létlehetőségeknek és szükségleteknek felelnek meg a Dasein nyíltságának módjaiként. A másikhöz fűződő kapcsolat – ahelyett, hogy ismerős, nyugodt és a-Másikért-való-lét lenne, amely hagy és amelyet hagynak –, elkerülendő, idegen szembehelyezkedésbe fordul. Az emberek közötti kapcsolatban a másik ily módon gyűlöltté válik, ami pedig irányulhat a környezetre és más emberekre egyaránt. Nem lehet azonban elkerülni a Másikat, bele kell őt olvasztani egy fogyasztói jellegű kapcsolatba; a másik személy tárgyként felhasználódik, legsajátabbunkba beszűrődik, míg a gyűlölt személyt fel nem szívja az Önmagával-való-lét-a-másikban, amíg az a személy meg nem semmisül. Legtöbb esetben a másikkal való egybeolvadás még szeretet megjelölést is kap; előfordul, hogy egyesek *csak* egy bizonyos környezetet vagy idegen emberi lényt szeretnek. A Másik ezáltal még inkább

tagadott Különbözőként-való-létében, mint az idegen: igényeket nem támasztó egzotikumává válik.

A lét lényegi beteljesítésében a Másik szeretete a Másik lehető legteljesebb tulajdonképpeniségébe való felszabadítását jelenti. Ahogyan már említettük, mindenekelőtt felszabadítottak vagyunk. A mások mint szülők adnak életet, mert nekik maguknak ez hatalmukban áll. Valójában a szerető kapcsolat az, ami által a másik személy saját egyediségében jelen lehet. Ezen a felszabadító és feltáruló alapon ajándékként éljük meg létezésünket, és még a szerető másik másságát is fel tudjuk szabadítani. A másikhoz fűződő bármilyen más kapcsolat tagadja a Különbözőként-való-létet, és ezzel egy időben minden esetben az Önmagaként-való-létet is.

A másik hely

A Másik nyelvtana a közelség nem-térbeliségével kezdődik és végződik. A Vele-való-lét nem elsősorban együttes jelenlét ugyanazon a helyen; a Dasein nem csak Itt-lét, a Világban-benne-lét pedig eleve Ismerős-létet sugall. És ha a másikkal való lényegi kapcsolatot *közelségnek* hívjuk, akkor ez csak kapcsolati, nem földrajzi jelentésben értendő. Akkor viszont: Mi a hely? A hely a Másikhoz hasonlatos, helyszínt ad a környezetnek és az emberi lényeknek, belőle tér alakul. A terek így a Másik együtteseként a helytől kapják lényüket. Ahol higgadtan hangoltan engedem, hogy a Másik eltérőségében jelen legyen, ott vagyok otthon.

Mint láttuk, a Másikkal-együtt-lét az egzisztenciálékban gyökerezik. A Másikkal először nyitott Önmaga-létként találkozunk, ezután Akárki-létként, majd Hangolt-létként. Amennyiben az egyszeri létlehetőség megvalósulása korlátozva van, a hely rejtélyessé válik. Természetesen a releváns földrajzi jegyek is a helyhez tartoznak, csakúgy, mint történetiségem minden esetben, ahonnan a rituálék és az *Akárki* nyelvészete felmerül. Hívjuk a fent említett jelenségek együttesét kultúrának. Amíg tudatában vagyunk, hogy a kultúra létlehetőségeim mindennapi megvalósítását együttesen hangoló, de nem determináló jelenségek gyűjtőfogalma, addig a kultúra fogalma csak határok nélkül használható. Mert valami lényege a határnál kezdődik; a határok közé korlátozottat a hely hozza együtteségbe. A kultúra lényegének viszont nincsen kezdete, a kultúrának *nincsenek* határai, és maga bizonyosan *nem* határ, mivel maga a kultúra az emberi természetben gyökerezik. Ennélfogva a kultúrkör, a civilizációk ütközése vagy az enkulturáció és hasonló fogalmak elavultak, mivel mesterséges határokat építenek egy fogalom köré.

Most pedig, ha másik helyre megyek, a Másik másmilyen együttesével találkozom, ami magával ragadó. A-Másikért-való-létben ennek megfelelően lehetővé tehetem a Másik számára, hogy Különbözőként-való-létében meghallják. Így a másik hely is

otthonom. A migráció akkor válik problémává, amikor a személy saját kultúráját korlátozott módon látja, azaz korlátozó és szembehelyezkedő *Akárkiként*.

Az átmenet

Sok átmenet-rítust ismerünk, amelyek képesek a Különbözőként-való-létet Különbözővé-válásként meghatározni. Az *Akárki* a világot egyes területekre osztja, így strukturált és érthető módon rajzolja meg. Az egyes területek a mindennapi életben hajlanak arra, hogy funkciókat, működések vegyenek fel; a területek közötti átmenetek ritualizálódhatnak. Mért veszi a fáradságot az *Akárki*, hogy ilyen összetett struktúrákat teremtsen? Azért, hogy önmagát *Akárkiként* fenntarthassa és megőrizhesse. Az átmenet az újba oly módon kiművelt, hogy a másik mint új nem rejtélyes többé, és nem ébreszt félelemmel teli hangulatot a személyekben. Az *Akárki* hajlamos ugyanazon dolgot ugyanazon mivoltában megőrizni. A kiegyenlítés és megőrzés az *Akárki* eszköze, mellyel végül megnehezíti az emberi lény létlehetőségének mindennapi megélését. Az autentikus létezés minden fenoménre nyitott, az emberi lény higgadtan vetül a jövőbe. Ebben a kivetülésben a Különbözőként-való-létbe való átmenet rituálé nélkül megy végbe, azaz *nem kulturált* módon.

A mindennapi életben az önmagunkból *Akárkibe* való átmenet lehetősége nap mint nap hívogat. Az emberi lény bármilyen aktuális, emberek közötti kapcsolatában szabadon dönthet: autentikusan megfeleljen-e az igényeknek megfelelő másikkal, vagy hagyja, hogy a közvélemény feleljen meg *Ön*-magaként. Bármely pillanatban dönthetek saját kultúrám mellett vagy ellenében.

A kultúra nem tévesztendő össze a világba-belevetettséggel. Nem dönthetek történetiségem ellenében, mely magában foglalja őseim történetét és az én jövőre való kivetülésem. Nem dönthetek legsajátabb létlehetőségem ellenében, mely jelen lehet Testbeliségemben, környezetemben és a-Másikkal-való-létünkben. Végül pedig nem dönthetek alapvető szükségleteim ellenében. Viszont valóban szabadon dönthetek világba vetettségem megfelelő tényleges megéléséről; ebben a kontextusban a „megfelelő” autentikus vagy nem autentikus módot jelöl. Az emberi lény nem alávettette a kultúrának. Bármely kultúrakonceptió, mely leigáz ahelyett, hogy szabaddá tenne, határokat szab ahelyett, hogy elősegítené a-Másikkal-való-létet, a Különbözőként-való-lét eredeti jelenőségének manipulációja.

A Másik terápiaja

A pszichoterápia a kulturális megújulás helye. A Másik nyelvtana adott néhány választ arra a kérdésre, hogyan fogalmazhatjuk meg helyesen a Másikra irányuló kérdést. A psi-

choterápia gyakorlatában nem becsülhető alá e szempontok jelentősége. A következmények tárgyalását az interkulturális pszichoterápiának nevezett kezelésre szeretnénk korlátozni. Ha egy kultúrának nincsenek határai, és nem tér, mivel önmagában térben foglalt, akkor a kultúrák között nincsen térköz, és ténylegesen interkulturalitás sincsen. Következésképp az *interkulturális pszichoterápia* fogalma félrevezető. Másrésztől mindennapi életünkben nemcsak magukkal a másokkal találkozunk, hanem gyakran a másokhoz viszonyulás mindennapi problémáival is. Nevezzük csak a más kultúrában gyökerező Másikkal való *problémás* találkozást interkulturalitásnak. Próbáltunk rámutatni, hogy ezen problémák a megfosztó Másikért-való-lét és az *Akárki* általi *szembehelyező* manipuláció eredményei. A Másik nem zárható ki, és nem is tárgyként érdekes. Az idegen kultúrák és az interkulturalitás iránti érdeklődés több határt szab, mint amennyit felszámolni kíván. A Másikkal való problémák csak a magával ragadó Másik felé való léten alapuló válaszokkal kerülhetők el, mert a Másik lényegileg kísér minket.

Hogyan kísérjük terapeutaként a Másikat mint klienst? Először is ismernünk kell a Másik nyelvtanának gyakori, mindennapi nyelvi szintjeit. Ezután kapcsolódnunk kell a kliens konkrét nyelvéhez. A kliens igénye szerinti megfelelő terapeutára van szükség, akinek majd szüksége lehet tolmácsra, hogy a szavak jelentését az egyik világból a másikba átfordítsa. Ez ugyanakkor azzal is jár, hogy a viszonyulás nyílt módon más területét teremtik meg, amely segíthet *is* szenvedő embertársunknak, mégis ténylegesen másmilyen kapcsolat, mint az eredeti analitikus–kliens kapcsolat.

Akárki-önmagunk ismerete fontos tényező a Másikkal való találkozásban. A terapeutának jól kell ismernie önmaga és a Másik *Akárki-létét* és konstrukcióit, hogy adott esetben képes legyen elkerülni az előítélet és a nem autentikus, megkülönböztető fogalmak jelenlétét a kapcsolatban. A kliens kultúrájában elérhető terápiás lehetőségek ismerete még nyitottabbá teszi a terapeutát a Másik igényei és elvárásai irányában. Előfordulhat az is, hogy a Másikra vonatkozó egyes kérdésekre adott válaszunk (pl. a betegség, a migráció, az idegenség vagy a másik kizárásának megértése terén) a saját kultúránkon alapul. A terápiát megelőzően korlát nélkül teret kell adni ezeknek a válaszoknak. Próbáltuk bizonyítani, hogy a kultúra fogalma mindennapi életünkben funkcionális voltában szűkítő és szembehelyező jellegű, illetve lényegi válaszokat próbáltunk adni a terapeutáknak a kiegyensúlyozott fogalmak kapcsán. Mert a terapeuta nemcsak kliense jóllétével törődik, hanem azzal is, hogy az a terápiát a terapeutával való együtt-létében saját otthonaként élje át. A pszichoterápia eleve mindig a kultúra kritikája, mivel a megkülönböztető világ-viszonyulást higgadt és nyitott létmegvalósításba helyezi, amely hagy, és amelyet hagynak másik szintre lépni. Így a terápiás kapcsolat a kulturális megújulás tere, még akkor is, pontosabban azért, mert a pszichoterápia környezete egy adott kultúrából teremtődött meg. Így hát világfelfogásán keresztül bármilyen terápiás

irányultság gyarmatosíthatja és manipulálhatja a Másikat, függetlenül attól, hogy a kliens vagy a terapeuta származik más kultúrából. A pszichoterápia ily módon kultúrák közötti híddá válhat, amelyen még több szembehelyezkedés haladhat át, és amely még messzebb mozdítja a partot a Másiktól. Ez a Másik metapszichológiai gyarmatosítását és egy-szintbe-hozását eredményezi a terápiás iskola és annak egészségről alkotott definíciója által, a világ és az emberi lény kultúraspecifikus képét továbbítva.

A Másik terápiaját lehetővé tevő feltétel akkor teljesül, amikor a terapeuta – higgadt és nyitott alapviszonyulásában – mind a kultúrafüggetlen, azaz egzisztenciális, mind pedig a kultúraspecifikus jelenségek jelenlétének teret ad. Ez ténylegesen megelőzi a Másik minden patologizálását, illetve romantizálását a terapeuta részéről. Utóbbinak minden esetben tisztában kell lennie az *Akárki* által felállított, szociális-gazdasági referenciakeretként is említett határokkal, hogy a Másik kísérése ne teher legyen, hanem a kliens felszabadítása saját létlehetősége számára. A Másik nyelvtanának elemzése azért nagy jelentőségű a pszichoterápia gyakorlatában, mert felhívja a figyelmet ezekre a veszélyekre, és utat nyit a lényeg megközelítésének.

Az interkulturális pszichoterápia minden esetben arra törekszik, hogy saját világában találkozhasson a Másikkal, akár kultúrának hívjuk azt, akár nem, akár megértjük, akár nem. A különbségek tökéletes megértése és ezen keresztüli feloldásuk igénye helyett vég-és határ nélküli nyitottság szükséges a Másik Különbözőként-való-léte iránt.

Angolból fordította Bernáth Andrea

IRODALOM

- BARNETT, L. – MADISON, G. (szerk.) (2012). *Existential Therapy*. New York: Routledge.
- BINSWANGER, L. (1993). *Grundformen und Erkenntnis menschlichen Daseins*. Heidelberg: Asanger.
- BOSS, M. (1999). *Grundriss der Medizin und Psychologie*. Bern: Hans Huber.
- CONDRAU, G. (1998). *Daseinsanalyse*. Dettelbach: Röhl.
- HEIDEGGER M. (1986). *Sein und Zeit*. Tübingen: Niemeyer.
- HEIDEGGER M. (1994). *Zollikoner Seminare*. Frankfurt am Main: Klostermann.
- HELTING, H. (1999). *Einführung in die philosophischen Dimensionen der psychotherapeutischen Daseinsanalyse*. Aachen: Shaker.
- JACOBSEN, B. (2007). *Invitation to existential psychology*. Padstow: Wiley & Sons.